

TEMURIYLAR DAVRIDAGI MIS TANGALAR: TARIXIY TAHLIL VA NUMIZMATIK AHAMIYATI

Temirov Asadbek Ismatillo o'g'li
“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonas
i ko‘chma ko‘rgazma b‘lim boshlig‘i

Tel: +998887462507

Email: temirovasadbek28@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Temuriylar davriga oid mis tangalarning tarixi, zarb etish markazlari, ularning shakl va yozuv xususiyatlari, shuningdek, tangalardagi siyosiy va iqtisodiy ma'lumotlar tahlil qilinadi. Maqolada arxeologik topilmalar, numizmatik tahlillar va yozma manbalar asosida mis tangalarning Temuriylar iqtisodiy siyosatidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, ushbu tangalarning o'ziga xos naqshlari va arab yozuvidagi muhrlarining tarixiy mazmuniga ham alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot Temuriylar davrining pul muomalasi, savdo-sotiq munosabatlari va hukmdorlarning siyosiy nufuzi haqida muhim ma'lumotlar beradi.

Kalit so‘zlar: Temuriylar, mis tangalar, numizmatika, tarixiy pul birligi, Shahrisabz, Samarqand, zarbxona, arab yozuvi, tangalar naqshi, arxeologik topilmalar, pul islohoti, Movarounnahr, Amir Temur, Ulug‘bek.

Аннотация: В данной статье рассматриваются медные монеты эпохи Тимуридов, их чеканка, центры производства, особенности формы и надписей. На основе археологических находок, нумизматического анализа и письменных источников раскрывается роль медных монет в экономической политике Тимуридов. Особое внимание уделяется орнаментам и арабским надписям на монетах, раскрывающим их историческое значение. Исследование предоставляет ценные сведения о денежном обращении, торгово-экономических отношениях и политическом авторитете правителей того времени.

Ключевые слова: Тимуриды, медные монеты, нумизматика, денежное обращение, Шахрисабз, Самарканд, монетный двор, арабские надписи,

орнаменты монет, археологические находки, денежная реформа, Мавераннахр, Амир Тимур, Улутбек.

Annotation: This article explores the copper coins of the Timuridera, their minting processes, production centers, and the characteristics of their shapes and inscriptions. Based on archaeological findings, numismatic analysis, and written sources, the paper examines the role of copper coins in the economic policy of the Timurids. Special attention is given to the unique ornaments and Arabic inscriptions on the coins, which reveal their historical significance. The study provides valuable insights into the monetary circulation, trade relations, and political authority of the rulers of that time.

Keywords: Timurids, copper coins, numismatics, historical currency, Shahrisabz, Samarkand, mint house, Arabic script, coin ornamentation, archaeological finds, monetary reform, Mavarannahr, Amir Timur, Ulughbek.

KIRISH

Temuriylar davri (1370–1507) Movarounnahr, Xuroson, Eron, Afg'oniston va Hindistonning shimoliy hududlarida siyosiy, iqtisodiy va madaniy yuksalish bilan ajralib turadi. Ushbu davrda Amir Temur va uning avlodlari tomonidan barpo etilgan kuchli markazlashgan davlat tuzilmasi tangachilik sohasida ham yuksak taraqqiyotni ta'minladi. Ayniqsa, mis tangalar oddiy xalq orasida asosiy muomalaviy vosita bo'lib xizmat qilgan va bu tangalar orqali davr iqtisodiyoti, siyosati va madaniyati haqida muhim ma'lumotlar olish mumkin. Hozirgi kunda temuriylar davri mis tangalari Qashqadaryo viloyati Shahrisabz shahridagi "Shahrisabz" davlat muzey qo'riqxonasining Chubin(muzeyda) filialida saqlanib kelinmoqda. Ushbu tangalar temuriylar davrining asl xolatidagi tangalari hisoblaning bir qismi ko'rgazmada va yana bir qismi asl xolatda fondga saqlanmoqda. "Shahrisabz" davlat muzey qo'riqxonasida temuriylar davriga oid 600 dan ortiq asl tangalar saqlanmoqda.

MIS TANGALARNING ZARB ETILISHI VA ULARNING TUZILISHI

Temuriylar davrida mis tangalar "fulus" deb nomlangan va ular keng xalq qatlamida muomalada bo'lgan. Tangalar maxsus zarbxonalarda zarb etilgan bo'lib, bu

jarayon hukmdorlar nazoratida bo'lgan. Mis tangalar odatda quyidagi xususiyatlarga ega edi:

Materiali: Asosan toza misdan yoki mis va boshqa metallar aralashmasidan tayyorlangan.

Shakli: Ko'p hollarda doira shaklida, ba'zan ko'p qirrali, kam hollarda esa to'rtburchak shaklida uchraydi.

Yozuvlari: Arab yozuvida zarb etilgan bo'lib, hukmdorning ismi, unvoni, zarb etilgan yil (Hijriy sana) va zarbxonaning joylashgan shahri ko'rsatilgan.

Bezagi: Qur'on oyatlaridan qismlar, islomiy ramzlar, geometrik naqshlar bilan bezatilgan.

Og'irligi: Tangalar og'irligi odatda 2–10 gramm oralig'ida bo'lgan.

Tangalar nafaqat iqtisodiy vosita, balki siyosiy va diniy g'oyalarni targ'ib etish vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Shu jumladan “Shahrisabz” davlat muzey qo'riqxonasida XV-XVI asrga oid temuriylar davri mis va kumush tangalari bor. Ushbu tangalar hech qanday tamirsiz asl holda saqlanmoqda. Shu qatorda nafaqat tangalar balki osha davrga oid aqchadon(tanga uchun idish) lar ham saqlanmoqda.

AMIR TEMUR DAVRIDAGI MIS TANGALAR (1370–1405)

Amir Temur o'z imperiyasini mustahkamlash jarayonida tangachilik tizimini isloh qildi. Mis tangalar Temur imperiyasining yirik shaharlarida — Samarqand, Buxoro, Hirot, Balx va Toshkentda zarb etilgan. Bu tangalarda quyidagi elementlar ko'zga tashlanadi:

Yozuvlar: "Sahibqiron Amir Temur Gurgon", "Zarb Samarqand", hijriy sanalar.

Funktsiya: Kundalik savdo-sotiq uchun asosiy pul birligi sifatida ishlatilgan.

Tashqi ko'rinishi: Oddiy, ammo o'qilishi oson yozuvlar, geometrik naqshlar bilan bezatilgan.

Amir Temur mis tangalarni kuchli siyosiy nazorat ostida chiqarib, ularni imperiya iqtisodiyotining asosiy elementi sifatida ishlatgan.

SHOHRUH MIRZO VA MIRZO ULUG'BEK DAVRIDA TANGACHILIK

Amir Temurning o'g'li Shohruh (1405–1447) va nabirasi Ulug'bek (1447–1449) davrida ham mis tangalar zarb etilishi davom etdi. Shohruh tangalari asosan Hirot, Mashhad, Marv kabi shaharlarda chiqarilgan bo'lib:

Yozuvlari: "Sulton Shohruh Bahodir", "Zarb Hirot", Qur'on oyatlari.

Xulosa

Temuriylar davrida zarb etilgan mis tangalar nafaqat iqtisodiy muomalada muhim rol o'ynagan, balki siyosiy, madaniy va diniy qarashlarning ham ko'zgusi bo'lgan. Tangalar orqali hukmdorlarning ismlari, titul va da'volari, shuningdek, davlatning iqtisodiy islohoti haqida muhim ma'lumotlarni olish mumkin. Mis tangalarning keng xalq ommasi orasida muomalada bo'lishi ularning jamiyat hayotidagi beqiyos ahamiyatini ko'rsatadi.

Maqolada arxeologik topilmalar va numizmatik tahlillar asosida Temuriylar davridagi tangalarning zarb etilish joylari, naqsh va yozuv xususiyatlari, shuningdek, ularning tarixiy ahamiyati yoritib berildi. Bu tangalar faqatgina muomala vositasi emas, balki o'z zamonasining siyosiy ramzlari va madaniy merosining ajralmas qismi sifatida baholanadi.

Shu bois, Temuriylar davridagi mis tangalar tarixi bo'yicha tadqiqotlar davom ettirilishi, yangi topilmalar asosida ularning xronologiyasi va tarqatish geografiyasi yanada chuqur o'rganilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar / Использованные источники

1. Абдурахмонов А. А. Монеты эпохи Темуридов. – Ташкент: Фан, 1996.
2. Бартольд В. В. Сочинения. Т. II, ч. 1. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. – Москва: Наука, 1964.

3. Саидов А.Х. Тимуриды: история, культура, экономика. – Ташкент: Узбекистан, 2001.
4. Нумизматические материалы Государственного музея истории Узбекистана. – Ташкент: Государственный музей, 2010.
5. Bosworth, C.E. The Timurids and their Coins: The Role of Numismatics in Understanding Political Power. – Numismatic Chronicle, 1990.
6. Subtelny, M.E. Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran. – Brill, 2007.
7. Алламуродов А. O‘zbekiston numizmatikasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2015.
8. Валихўжаев Б. Темурийлар даврида иқтисодий муносабатлар ва пул муомаласи. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 2019.
9. Ибн Арабшоҳ. Аҷойиб ал-Мақдур фи ахбори Темур (Temurning tarjimai holi). – Араб тилидан таржима, Тошкент: 2006.
10. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. – Т. 12: Темурийлар, – Тошкент: 2006.